

אבישלוֹם אבא יִהוֹחֲנָן

מאת

ע. שטינזליץ

באוקטובר 1908 פרסם מקאליסטר ברבעון של P.E.F., עמ' 342, כתובת שנמצאה על קבר ליד כפר־השילוח, ומתוך צורת אותיותיה ניתן להסיק, שהיא מימי הבית השני. מקאליסטר עמד על נוסחה הארמי הבלתי־רגיל (אבישלוֹם אבא יִהוֹחֲנָן במקום אבי יִהוֹחֲנָן); על השם אבשלוֹם, שהוא נדיר ביותר בתקופה זו בכתובות ובמסורות אחרות; ובמיוחד על הסטייה מהדרך המקובלת "פלוגי בן פלוגי" והחלפתה בנוסח ה"ל".

כמדומה, שמקורה של אותה סטייה היא העובדה, שיהוֹחֲנָן בן אבישלוֹם היה אישיות מפורסמת. בתלמוד נזכרים כמה מקרים של חכמים, הנקראים על שמות בניהם, והנודע שבהם הוא של החכם אבא בר אבא, המכונה בתלמוד "אבוא דשמואל". ונשאלת השאלה אם יש ברשותנו ידיעות על יִהוֹחֲנָן זה. כמעט מיד עולה על הדעת שמו של חנן בן אבישלוֹם (כתובות, משנה, פרק "שני דייני גזרות"), אחד התנאים הראשונים, מדייני הגזרות בירושלים. אמנם יש כאן קושי, הואיל והשמות יִהוֹחֲנָן וחנן אינם מקובלים כשמות זהים, אם־כי לשניהם משותף השורש "חנן". מתוך רשימות שונות של שמות אותה תקופה ניתן ללמוד, שלעתים הושמט החלק התיאופורי מתוך שמו של אדם, אם מתוך כוונה או בעקבות השימוש בלשון הארמית. כך, למשל, ידועים מקרים של הפיכת יונתן לנתן, כגון החכם ר' יונתן דבית גוברין (ירושלמי, יומא ז) הקרוי במדרש רבה בשם ר' נתן דבית גוברין (ויקרא, פרשת מצורע), או החכם ר' נתן בן אבטולמס (זבחים מט), המופיע במקום אחר כר' יונתן בן אבטולמס (חולין גד). יתר־על־כן, מצוי גם קיצורו של השם יִהוֹחֲנָן—יִחֲנָן לחנן: ר' יוחנן ספרא דגופתא (ירושלמי, סוכה, פרק הישן, הלכה ה) מופיע, כנראה, בתור חנין מגופתיא במקום אחר (ירושלמי, שבת, פרק במה בהמה, הלכה ב); ר' יוחנן בן פזי, האומר דברי אגדה (ילקוט, תהילים קלט), הוא ר' חנן בן פזי, הנזכר במדרש שוחר טוב, צב; לפי גרסת "סדר הדורות", ר' חנן בר מולדה (סנהדרין ע) הוא (שם, עא) ר' יוחנן בר מולדה; ור' יוחנן בר שאינה במדרש רבה (ויקרא ה, ב) נזכר כר' חנא בר שאינה במסכת עבודה זרה עה.

יוצא אפוא, שקיים קיצור של יוחנן לחנן, ובכמה מקרים אפילו לחנא, אם־כי קיצור זה הוא נדיר ואפשר בהחלט להביאו בחשבון. ואם נוזה את יִהוֹחֲנָן בן אבישלוֹם עם חנן בן אבישלוֹם הנזכר במשנה, יתבררו לנו הדברים כל צרכם. חנן בן אבישלוֹם מופיע במשנה כאחד מ"שני דייני גזרות" שהיו בירושלים; ומסתבר, שקבריה של משפחה ירושלמית היו סמוכים לעיר זו, ועל־כן משתלב כאן יפה מקומה של הכתובת. אין אנו יודעים בדיוק מהו "דיין גזרות", אולם ברור מתוך המשנה, שהיה זה תפקיד

“חידושים בנומיסמאטיקה העברית”?

רבי-חשיבות וכי לדייני-הגזרות היתה סמכות שיפוטית — ואפילו מחוקקת — רחבה מאוד. על-כן מובן הדבר משום-מה מתייחס אביו של “דיין הגזרות” על בנו המפורסם. לפנינו אפוא כתובת קדומה של אחד מן החכמים המפורסמים בימי הבית השני. אגב, אם זיהוי זה נכון, הרי יש כאן אישור מפתיע לגירסת רבנו תם, מתוך שיקולים הלכתיים, בתוספות (כתובות, שם): “חנן בן אבישלוס” ולא “בן אבשלום”. כגירסת שהיו לפניו.

“חידושים בנומיסמאטיקה העברית”?

בכרך השישי של ארץ-ישראל פרסם הד”ר ב. קירשנר מאמר בשם “חידושים בנומיסמאטיקה העברית”¹.

אמנם כותרת זו אינה הולמת את תכנו של המאמר, שאינו דן כלל במחקרים החדשים בנומיסמאטיקה היהודית, אלא רק בספרם של וולף וירגין וזיגפריד מאנדל “תולדות המטבעות והסמלים בישראל העתיקה”, שהופיע בניו-יורק בשנת 1958². ההשערות העיקריות של ספר זה — היינו, ייחוסם של השקלים היהודיים לתקופת-החשמונאים וכן הסברה, שחלק ממטבעות בר-כוכבא לא הוטבעו על-ידי, אלא על-ידי אחרים בתקופה קדומה יותר — הן ישנות-נושנות. הן היו מקובלות במאות ה”ח והי”ט³, אך נדחו על-ידי כמעט כל חוקרי הנומיסמאטיקה בהמישים השנים האחרונות, תוך הסתמכות על הגילויים ההיסטוריים, הארכיאולוגיים והנומיסמאטיים החדשים⁴.

לא היינו רואים צורך להגיב על מאמרו של הד”ר קירשנר לולא נגע באחת מהערותיו בספר “קביעת המועדים ומשמעות הסמלים במטבעות יהודיים עתיקים — שישה מחקרים על הנומיסמאטיקה היהודית”, שפורסם ב-1958 על-ידי “החברה הנומיסמאטית לישראל”⁵. בהערה בעמ’ 115 מציין הד”ר קירשנר, שהספר הנ”ל הגיע לידו רק עם גמר הכתיבה של מאמרו, ועל-כן לא היה באפשרותו להביא בו בחשבון את דבריהם של ארבעת אספני המטבעות העבריים, שמחקריהם ראו אור בספר זה. “הרושם הראשון” — מטעים קירשנר — “שמתקבל מניסוח שם הספר הוא, שהמחברים עוסקים במטבעות העבריות סתם, אך עיון מדוקדק יותר בתכנו של הספר מוכיח,

1. ארץ-ישראל, ו, ירושלים תשכ”א — 1960, עמ’ 115—121.

2. W. Virgin & S. Mandel, *The History of Coins and Symbols in Ancient Israel*, New York 1958

3. למשל: Bayer, 1781; Eckhel, 1794; Cavedoni, 1850; De Saulcy, 1854;

Levy, 1862; Merzbacher, 1873; Graetz, 1887; Reinach, 1903

4. למשל: Schuerer, 1901; Hill, 1914; Albright, 1931; Narkiss, 1933;

Reifenberg, 1936; Romanoff, 1942; Pick, 1944; Kadman, 1946; Mild-

berg, 1948; Kanael, 1950; Babelon, 1957; etc.

5. *The Dating and Meaning of Ancient Jewish Coins and Symbols*, 5

Six Essays in Jewish Numismatics (Numismatic Studies and Researches

published by the Israel Numismatic Society, II, Jerusalem 1958)